

משמעותו הרחבה והעמוקה של הפסוק 'שמע ישראל' יי אלוהינו יי אחד.'

אצל רובנו מוכר הפסוק 'שמע ישראל' מגיל צעיר, ומובנו נשאר לעתים ברמה קרובה לרמה הראשונית של קליטתו. לכאורה ברור ופשוט הפסוק, אך עיון והעמקה מגלים שמשמעותו הרבה מעבר למוכן במבט ראשון.

מקובל שפסוק 'שמע ישראל' קובע שה' אחד. אולם לצורך מסר זה מספיק היה לכתוב:

שמע ישראל יי (אלוהינו יי) אחד

מה תוספת משמעות יש במלים 'אלוהינו יי', להבנת המסר שיי אחד?

בטרם נענה על כך נציין שאת שתי המלים הנוספות האלה, פרשו הנוצרים, המאמינים ברבוי רשויות, כאישור לאמונתם המוטעית. על כך כתב רמב"ם בפתח אגרת תחית המתים:

'כאשר כוון אדון הנביאים להודיענו בדבר ה' יתברך, שהוא אחד ואין שני לו, ולהסיר מנפשותינו הדעות הנפסדות אשר האמינום המישניים (דואליסטים - המאמינים בשתי רשויות) אמר, מבאר לזאת הפינה (כהסבר ליסוד זה), 'שמע ישראל יי אלוהינו יי אחד'. והביאו (כנראה שכוונתנו כאן לנוצרים) **ראיה מזה הפסוק על האל שהוא שלושה**, ואמרו: אמר יי ואמר **אלהינו** ואמר יי הרי שלושה שמות. ואמר אח"כ 'אחד' ראיה שהם שלושה והשלושה אחד, וחלילה לאל!

ובכן, לכאורה, לא רק שאין צורך במלים 'אלוהינו יי', אלא שבגללן יש אולי מקום להבין את הפסוק בניגוד גמור למובנו? לא, לשתי מלים אלה חשיבות עקרונית להבנת מסר הפסוק ורק מי שרוצה לטעות, יטעה! ברצוני להראות שפסוק שמע ישראל, לא רק מודיע על אחדות ה' אלא אף מספק הוכחה נבואית - היסטורית לכך. המלים 'אלוהינו יי', הן חלק חיוני בהוכחה זו, כיצד?

קרוב לסוף אגרת תחית המתים, כותב רמב"ם על משמעות קורות עמנו להוכחת מציאות הבורא והשגחתו, ראה מובאה(1), ומכיוון שהעברית בפיסקה זו אינה לשון רמב"ם, אלא תרגום דבריו מערבית, קשה להבינה לכן אנסה ל'תרגמה' לעברית של ימינו:

ויש משמעות רבה לעובדה שעשיית רצון ה' מאפשרת חיים טובים בעולם, והמריית רצונו הורסת אותם. וכבר נזכר בתורה שעובדה זו היא מופת קיים בכל הדורות, רצוני לומר שטוב לעם ישראל בעשותו רצון ה', ורע לו בהמרותו את רצון ה'. על כך נאמר 'והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם'. ומפני זה אמרו חז"ל 'אין מזל לישראל', התכוונו לאמר שהטוב המגיע לעם ישראל או הרע הפוקד אותו, אינם מקריים, אלא תלויים בעשיית רצון ה' או בהמריית רצונו - **זוהי אות גדול יותר מכל אות**'.

רמב"ם קובע בדבריו אלה, שאין מקריות בקורות עם ישראל אלא שמצב עם ישראל צמוד בדיוק מופתי לעשיית רצון ה' או להמריית רצונו, וכי **'זוהי אות יותר גדול מכל אות'**.

ואכן, אם נסקור את דברי ימי עמנו ננוכח בקשר המרשים שבין מצב העם לבין התנהגותו. בתורה הוזהרנו פעמים רבות ללכת בדרך ה' ולא לסטות ממנה. והובטח לנו שאם נלך בדרך ה', נזכה בטוב, אולם אם נסטה מדרך ה', ימצאונו צרות רבות כמפורט בפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא. בקוראנו את הפרשה השניה של קריאת שמע, חוזרים אנו על הבטחת הטובה אם נשמע למצוות ה' והאזהרה מאובדן, אם נסור מאחרינו:

והיה, אם שמוע תשמעו אל מצוותי, אשר אנוכי מצווה אתכם היום, לאהבה את יי אלוהיכם, ולעובדו, בכל לבבכם, ובכל נפשכם. ונתתי מטר ארצכם בעיתו, יורה ומלקוש; ואספת דגנך, ותירושך ויצהרך. ונתתי עשב בשדך, לבהמתך; ואכלת, ושבעת. הישמרו לכם, פן יפתה לבבכם; וסרתם, ועבדתם אלוהים אחרים, והשתחוויתם, להם. וחרה אף יי בכם, ועצר את השמיים ולא יהיה מטר, והאדמה, לא תיתן את יבולה; ואבדתם מהרה, מעל הארץ הטובה, אשר יי, נותן לכם. (דברים יא-יז)

בשירת האזינו מזהיר אותנו ה' :

'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפייהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל. כי אביאנו אל האדמה...ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלוהים אחרים ועבדום וניאצונו והפר את בריתי. והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות ועתה השירה הזאת לפנינו לעד כי לא תשכח מפי זרעו...' (דברים לא' יט-כא).

יהשוע, בפרק כג' פסוקים יד-טז מדגיש, לפני מותו, שהתקיים כל הטוב שהבטיח ה' לישראל, ומזהיר שכך יתקיים כל הרע אם יסור ישראל מאחרי ה' :

'והנה אנוכי הולך בדרך כל הארץ וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם כי לא נפל דבר אחד מכל הדברים הטובים אשר דבר יי אלוהיכם עליכם, הכל באו לכם, לא נפל ממנו דבר אחד. והיה כאשר בא עליכם כל הדבר הטוב אשר דבר יי אלוהיכם אליכם, כן יביא יי עליכם את כל הדבר הרע עד השמידו אותכם מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לכם יי אלוהיכם. בעוברכם את ברית יי אלוהיכם אשר צוה אתכם והלכתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחיתם להם וחרה אף יי בכם ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר נתן לכם.'

יש לשים לב שקטע זה בדברי יהשוע דומה מאד לפרשה השניה של קריאת שמע, בתוכן ובסגנון.

כארבע מאות שנה אחרי יהשוע, בברך שלמה את כל קהל ישראל לאחר השלמת בית המקדש, מאשר גם הוא ובבטוי דומה :

'ברוך יי אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר, לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו.' (מלכים א', ח', נו)

כאלף שנים אחרי מתן תורה וצוואת יהשוע, מאשר עזרא שבעוזבנו את דרך ה' אכן התקיים הדבר הרע, כאזהרת התורה ויהשוע.

'ואמרה אלוהי בושתי ונכלמתי להרים אלוהי פני אליך, כי עוונותנו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים מימי אבותינו אנחנו באשמה גדולה עד היום הזה, ובעוונותינו נתנו אנחנו מלכנו כוהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובביזה ובבשת פנים כהיום הזה.' (עזרא, ט', ו-ז)

בפרק ט' סוקר נחמיה את דברי ימי עמנו מימי אברהם עד ימיו. בולט, כדברי רמב"ם, **ש'הטוב המגיע לעם ישראל או הרע הפוקד אותו, אינם מקריים, אלא תלויים בעשיית רצון ה' או בהמריית רצונו.** ראוי לקרא בעיון פרק נפלא זה, והרי ליקוט פסוקים ממנו :

אתה הוא, יי האלוהים, אשר בחרת באברם, והוצאתו מאור כשדים; ושמת שמו, אברהם. ומצאת את לבבו, נאמן לפניך, וכוונת עימו הברית לתת את ארץ הכנעני החיתי האמורי והפריזי והיבוסים והגרגשי, לתת לזרעו; ותקם, את דבריך, כי צדיק, אתה. ועל הר סיני ירדת, ודבר עימהם משמיים; ותיתן להם משפטים ישרים ותורות אמת, חוקים ומצוות טובים. ואת שבת קודשך, הודעת להם; ומצוות וחוקים, ותורה, ציווית להם, ביד משה עבדך. ולחם משמיים נתת להם, לרעבם, ומים מסלע הוצאת להם, לצמאם; ותאמר להם, לבוא לרשת את הארץ, אשר נשאת את ידך, לתת להם... ותיתן להם ממלכות ועממים, ותחלקם לפיאה;

ויירשו את ארץ סיחון, ואת ארץ מלך חשבון, ואת ארץ, עוג מלך הבשן. ובניהם הרבית, ככוכבי השמיים; ותביאם, אל הארץ, אשר אמרת לאבותיהם, לבוא לרשת. ויבואו הבנים, ויירשו את הארץ, ותכנע לפניהם את יושבי הארץ הכנענים, ותיתנם בידם; ואת מלכיהם ואת עממי הארץ, לעשות בהם כרצונם.

וילכדו ערים בצורות, ואדמה שמנה, ויירשו בתים מלאים כל טוב בורות חצובים כרמים וזיתים ועץ מאכל, לרוב; ויאכלו וישבעו וישמינו, ויתעדנו בטובך הגדול. וימרו וימרדו בך וישליכו את תורתך אחרי גום ואת נביאיך הרגו אשר העידו בם להשיבם אליך ויעשו נאצות גדולות. ותתנם ביד צריהם ויצרו להם ובעת צרתם יצעקו אליך ואתה משמים תשמע וכרחמך הרבים תתן להם מושיעים ויושיעום מיד צריהם. וכנוח להם ישונו לעשות רע לפניך ותעזבם ביד אויביהם וירדו בהם וישונו ויזעקוך ואתה משמים תשמע ותצילם כרחמך רבות עיתים. ותעד בהם להשיבם אל תורתך, והמה הזידו ולא שמעו למצוותיך ובמשפטך חטאו בם, אשר יעשה אדם, וחיה בהם; וייתנו כתף סוררת, ועורפם הקשו ולא שמעו... ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשעונו... הנה אנחנו היום, עבדים; והארץ אשר נתת לאבותינו, לאכול את פרייה ואת טובה--הנה אנחנו עבדים, עליה.

בא עלינו 'כל הדבר הטוב', ובסורנו מאחרי ה' בא עלינו גם 'כל הדבר הרע'.
כאמור, רואה רמב"ם בקיום מדוייק ומופתי זה של הטוב והרע בהתאם להליכתנו בדרך ה' או סורנו
ממנה, אות יותר גדול מכל אות. מה כוונתו? נראה לי
שהרעיון של רמב"ם נתמך במשמעות שם י-ה-ו-ה. נתבונן בפסוקים:

'וידבר אלוהים אל משה ויאמר אליו אני י-ה-ו-ה. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי
ושמי י-ה-ו-ה לא נודעתי להם'. (שמות ו' א-ב)

מפרש רש"י:

'ושמי י-ה-ו-ה לא נודעתי: לא הודעתי אין כתיב כאן, אלא לא נודעתי. לא נכרתי להם במדת אמיתות
שלי שעליה נקרא שמי י-ה-ו-ה נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתי ולא קימתי'. (כלומר טרם קיימתי)

מה הקשר בין שם השם 'י-ה-ו-ה' לבין היותו 'נאמן לאמת את דבריו'? רק מי שהיה, הווה ויהיה יכול
לאמת כל הבטחותיו ללא מגבלת זמן, וכך נאמר בתהילים קמו:

אל תבטחו בנדיבים-- בבן אדם, שאין לו תשועה. תצא רוחו, ישוב לאדמתו; ביום ההוא, אבדו
עשתונותיו. אשרי--שאל יעקוב בעזרו: שברו, על י-ה-ו-ה אלוהיו. עושה, שמיים וארץ את הים ואת
כל אשר בס; השומר אמת לעולם.
...ימלוך י-ה-ו-ה, לעולם--אלוהיך ציון, לדור ודור: הללו יה.

ואכן זו משמעות השם י-ה-ו-ה, כיצד? משה שאל באיזה שם יציג את ה' לפני בני ישראל:

ויאמר משה אל האלוהים, הנה אנוכי בא אל בני ישראל, ואמרתי להם, אלוהי אבותיכם שלחני
אליכם; ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם.

ויאמר אלוהים אל משה אהיה אשר אהיה, ויאמר אלוהים אל משה כה תאמר לבני ישראל אהיה
שלחני אליכם. ויאמר עוד אלוהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל י-ה-ו-ה אלוהי אבותיכם אלוהי
אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב, שלחני
אליכם, זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. (שמות ג', יג-טו)

מה פרוש 'אהיה אשר אהיה'?

בלשון העברית משמש העתיד גם כעבר מתמשך, או כפעולה חוזרת בעבר, וגם כעתיד, יש דוגמאות רבות
לכך, אסתפק בשלוש:

בספר במדבר יא, ה נאמר: 'זכרנו, את הדגה, אשר נאכל במצריים, חינם...'. כלומר זכרנו את הדגה שהיינו
אוכלים, פעולה חוזרת בעבר.

באיוב א', ה נאמר: '...ככה יעשה איוב כל הימים'. כלומר, כך היה עושה איוב.
פעולה חוזרת בעבר.

ודוגמא בולטת לשמוש העתיד כעבר, יש בדברי הימים ב, ז',:

'והבית הזה יהיה עליון כל עובר עליו ושום ושרק ואמרו על מה עשה יי ככה לארץ הזאת ולבית הזה.'

משמעות יהיה, בפסוק זה היא 'אשר היה' ואכן כך נכתב בפרוש בפסוק המקביל לו במלכים א פרק ט'
פסוק ח:

'והבית הזה אשר היה עליון לכל עובר עליו ושום ואמר במה עשה יי ככה לארץ הזאת ולבית הזה.'

נמצא משמעות 'אהיה' היא גם 'אשר היה' ומכאן משמעות הבטוי 'אהיה אשר אהיה' היא: אהיה
בעתיד אשר הייתי בעבר. ואם בכל זמן מתקיים שה' בעתיד הוא ה' שהיה בעבר, הרי שהוא אותו ה' קיים
לעד, ללא שנוי.

אגב הערה, להווה אין מציאות ממשית ברצף הזמן, הוא מושג אינפיניטיסימלי.

המעבר מעתיד לעבר הוא מידי.

בהלכות יסודי התורה א,ו, מסביר רמב"ם, שלכוח הבורא אין קץ ומסיק מכך שאינו גוף ולכן, בהכרח הוא אחד שאין שני לו :

אילו היו האלוהות הרבה--היו גופין וגווייות, מפני שאין הנמנין השווין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שאירעו בגופות ובגווייות. ואילו היה היוצר גוף וגווייה--היה לו קץ ותכלית, שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ. וכל שיש לו קץ ותכלית, יש לכוחו קץ וסוף; ואלוהינו ברוך שמו, הואיל וכוחו אין לו קץ ואינו פוסק, שהרי הגלגל סובב תמיד, אין כוחו כוח גוף. הואיל ואינו גוף, לא יארעו לו מאורעות הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר; לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד. וידעת דבר זה--מצות עשה, שנאמר "יי אלוהינו, יי אחד" (דברים ו,ד).

הסבר רמב"ם שאחדות הבורא מחוייבת מהיותו בורא עולם שאין לכוחו קץ ולכן אין כוחו כוח גוף ומכאן שאי אפשר שיהיה אלא אחד, אינו קל להבנה. אנסה להביע את הדברים בצורה פשוטה בשפת ימינו ולהבהירם.

בקיום מדויק של הבטחותיו, הוכיח ה' שהוא היה הווה ויהיה, שהרי אימת את הבטחותיו בכל הדורות כרצונו, באין מפריע. מוכח מכך שאינו מוגבל בזמן ואף שלכוחו אין קץ. לכן, אומר רמב"ם, מי שאין לכוחו קץ, אינו יכול להיות גוף, כי לכל גוף יש קץ, ולמי שיש קץ יש לכוחו קץ. ומכיוון שאין לו גוף, אין לו גבולות כפי שיש לגופות הגשמיים. וכוח שאין לו קץ ואין לו גבולות, אינו יכול להיות אלא אחד, שהרי אם יש יותר מאחד, יש גבול ביניהם. זו אחדות מופשטת, מיוחדת שאינה מתחלקת ואיננה כאחדות האחד שיש שני לו, ונבצר מאיתנו להבינה על בוריה, אלא כל אדם משיג ממנה לפי מאמציו וכשרונו.

דיון מעמיק ומורחב להוכחת מציאות הבורא ואחדותו יש במבוא ובפרקים הראשונים של החלק השני של מורה נבוכים.

מורי מר יוסף סגל זצ"ל, אשר קרבני לעבודת הבורא, הדגיש לפני את המשמעות העמוקה, לגבי הכרה בבורא אחד, היה, הווה ויהיה, שיש בדברי ישעיהו פרק מג' פסוקים ח-יב, וישעיהו מד,ח :

הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו. כל הגויים נקבצו יחדו ויאספו לאומים מי בהם יגיד זאת וראשונות ישמיעונו, יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת. אתם עדי, נאום יי ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא (בהווה) לפני לא נוצר (בעבר) אל ואחרי לא יהיה (בעתיד). אנוכי אנוכי, י-ה-ו-ה; ואין מבלעדי, מושיע. אנוכי הגדתי והושעתי, והשמעתי--ואין בכס, זר; ואתם עדי נאום י-ה-ו-ה, ואני אל.

אל תפחדו, ואל תרהו--הלא מאז השמעתיך והגדתי, ואתם עדי; היש אלוה מבלעדי, ואין צור בל ידעתי.

מה העדות שאנו מעידים לה? מעידים אנחנו שהתקיימו בנו כל הבטחותיו ואזהרותיו בדיוק מופתי. זה, רעיון רמב"ם באגרת תחית המתים, כפי שנזכר למעלה, והוא מבוסס על משמעות השם י-ה-ו-ה, כפי שהסבירה ה' למשה במצרים. ורעיון זה מפתח ישעיהו. נתבונן שוב בדבריו :

אנוכי, י-ה-ו-ה; ואין מבלעדי מושיע. אנוכי הגדתי והושעתי, והשמעתי--ואין בכס, זר; ואתם עדי נאום י-ה-ו-ה, ואני אל.

פרוש :

אנוכי י-ה-ו-ה, הייתי, הווה ואהיה, ואין מבלעדי מושיע, מנין? שהרי אנכי הגדתי והושעתי וקיימתי והשמעתי ואין בכס זר, כלומר אנכי ולא אל זר, ואתם עם ישראל, עדי שהתקיים בכס כל מה שהגדתי, נאום י-ה-ו-ה, וכל זאת למען תדעו ותאמינו לי ותבינו ש(ו)אני אל, ואין מבלעדי אחר, שהגיד מראש ואימת את הבטחותיו.

וחזרה בפרק מד :

הלא מאז השמעתיך והגדתי, ואתם עדי ;

לאור כל האמור, ברור הקשר בין משמעות השם י-ה-ו-ה לשם 'אהיה אשר אהיה' הנאמן לקיים הבטחותיו ומובנים דברי רמב"ם, שקיום הבטחות ה' בנו הוא יותר גדול מכל אות שי-ה-ו-ה, היה הווה ויהיה, אחד.

דברי ימי עמנו הם, לדעת רמב"ם, 'אות גדול מכל אות' **למציאות בורא כל יכול ומתוך כך בהכרח אחד**. וזה מובן המלים 'הנוספות' **'אלוהינו י-ה-ו-ה'** בפסוק 'שמע ישראל'.

נמצא שלמלים 'אלוהינו י-ה-ו-ה' משמעות עמוקה, אין הן תוספת אלא, **מהן מוכח שה' אחד**.

ונשים לב שכתב רמב"ם בהלכות יסודי התורה א,ו על הכרה ביחוד ה' :

לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד. וידיעת דבר זה--מצות עשה, **שנאמר "יי אלוהינו, יי אחד"** (דברים ו,ד).

לכאורה מספיק היה לו ציטט רמב"ם רק את המלים **'יי אחד'**! אלא נראה שגם רמב"ם סבור שהדעה שה' אחד מבוססת על היותו **אלוהינו** שקיים בנו את הבטחותיו בדיוק מופתי כמבואר למעלה, (בנוסף להוכחה השכלית של מציאותו ואחדותו, שלא כל אדם מסוגל להבינה).

נשבץ את המלים **'יי אלוהינו'**, במובן זה בתוך, פסוק 'שמע ישראל' :

שמע ישראל (דעו, קבלו והבינו ש-) **י-ה-ו-ה אלוהינו** (הוכיח זאת בקיימו בנו הבטחותיו בדיוק מופתי, ומכאן שהוא) **י-ה-ו-ה** (היה, הווה ויהיה **ושכחו אין סופי לקיים כל הבטחותיו**, ולכן הוא **בהכרח**) **אחד**.

סכום : קורות עם ישראל הינן, לדעת רמב"ם, אות יותר גדול מכל אות :

שא-לוהינו היה, הווה ויהיה בורא העולם ומנהיגו בכוח שאין לו סוף ומכאן שהוא אחד ואין עוד מלבדו.

(1) יוזה גם כן תועלת גדולה, רצוני לאמר : היות **השמיעה** (בקול ה' ועשיית רצונו) **מתקנת עניני עולמות** (מבטיחה טוב לעושי רצונו), **והמרי** (המרית רצון ה') **מפסידם** (מביאה אבדן על עוברי רצונו). וכבר זכר בתורה **שהוא מופת מתמיד**, רצוני לאמר : **תקון הענינים עם העבודה והפסד עם המרי**. אמר : 'והיו בך לאות, ולמופת ובזרעך עד עולם' (דברים כח, מו). ומפני זה אמרו אין מזל לישראל, רצו לאמר **שתקונם והפסדם אינם לסבה טבעית** ולא על מנהג המציאות, אלא **נתלה בעבודה ובמרי** (בעשיית רצונו או בהמרית רצונו) - **וזה אות יותר גדול מכל אות**.

הקטעים הממוסגרים הוכנסו על ידי כדי להסביר את העברית של ימי הביניים.